

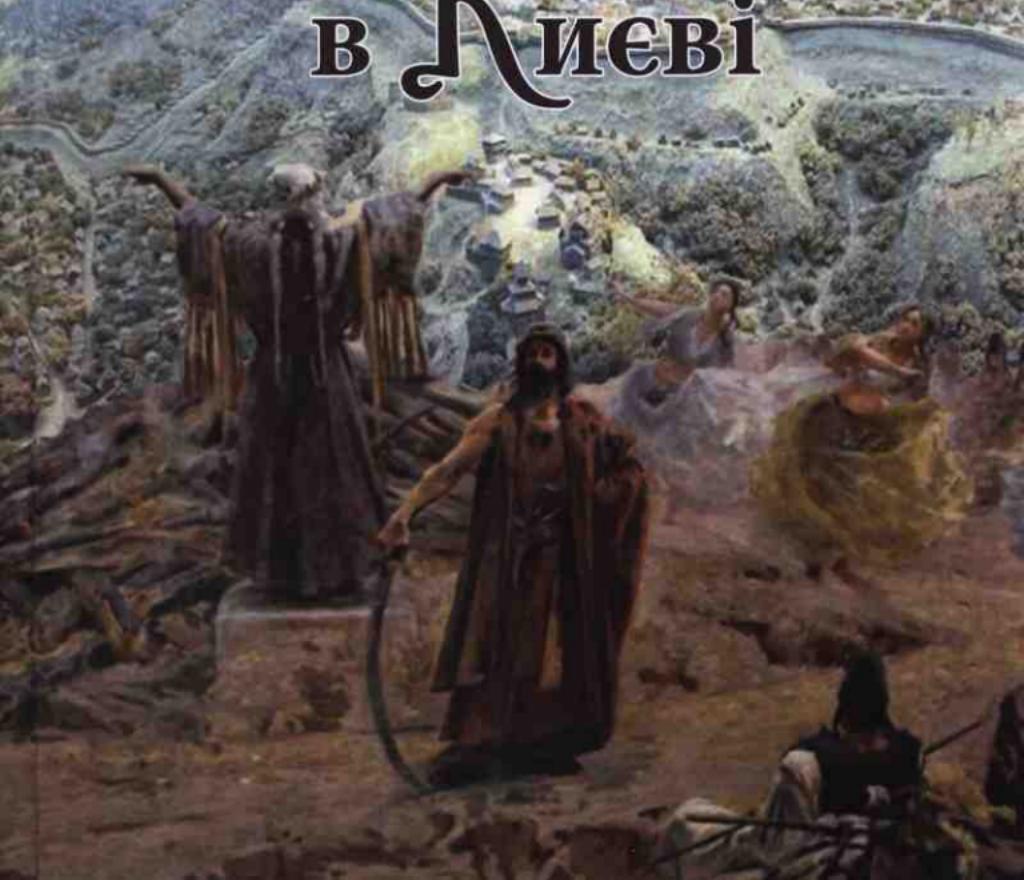
В 4519
9(с2)Київ
М 132

Стефан-Арпад Мадяр

Глави історії
угорсько-українських
відносин

Угорці з IX століття до наших днів в Києві

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Д-р ЕРНО КЕШЕНЬ, Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Україні.....	10
ШІТВАН ФОДОР.....	12
СТЕПАН ВІДНЯНСЬКИЙ.....	13
ПЕТРО ТОЛОЧКО.....	14
ДМИТРО МАЛАКОВ.....	16

ВСТУП.

Глава 1

ДІЯННЯ УГРІВ.

Іштван Фодор. СКАЗАННЯ ПРО ДИВО-ОЛЕНЯ. Легенда про Гунора та Мадяра.....	21
Іштван Фодор. ЕТНІЧНА СВІДОМІСТЬ СТАРОДАВНИХ УГОРЦІВ.....	22
СКАЗАННЯ ПРО ТУРУЛА.....	23
АНОНІМУС.....	23
СКІФІЯ.....	24
ПРО ПЕРШОГО ВОЖДЯ АЛМОША.....	24
Андрій Сахаров. КНЯЗЬ ОЛЕГ і ДОГОВОРИ З ВАРЯГАМИ, УГОРЦЯМИ, БОЛГАРАМИ.....	24
ПРО РУСІВ.....	25
ПРО МИР МІЖ ВОЖДЕМ АЛМОШЕМ і РУСАМИ.....	25
Іштван Фодор. ОЛМИН ДВІР.....	26
Михаїл Грушевський. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ-РУСІ.....	26
Георгій Вернадський. СТАРОДАВНЯ РУСЬ.....	26
Іштван Фодор. УГОРЦІ ТА СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ У IX-XI СТОЛІТТІ.....	32
Іштван Фодор. ВІДЕНСЬКА ШАБЛЯ	39
Геза Баті. РЕСТАВРАЦІЯ КІЇВСЬКОГО МЕЧА.....	50
Стефан-Арпад Мадяр. ПЕРЕДІСТОРИЯ РЕСТАВРАЦІЇ КІЇВСЬКОГО МЕЧА.....	51
Олександр Майоров. РУСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНІ IX ст.	54
ТА ПРОБЛЕМА ЗАСНУВАННЯ ГАЛИЦІА.....	54
ДЕСЯТИННА ЦЕРКВА, АБО ЦЕРКВА УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ.....	69
Марта Фонт. УГОРСЬКО-СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ СЕРЕДИНІ XII СТ.....	70
Петро Толочко. ДИНАСТИЧНІ ЗЛЮБІ на РУСІ XII - XIII ст.....	70
СОБОР СВЯТОЇ СОФІЇ - ПРЕМУДРОСТІ БОЖОЇ	73
ЦЕРКВА СПАСА НА БЕРЕСТОВІ.....	78
ІСТОРІЯ ТА ЛЕГЕНДА КИРИЛІВСЬКОЇ ЦЕРКВІ.....	81
МІХАЙЛІВСЬКИЙ ЗОЛОТОВЕРХИЙ СОБОР	84

Глава 2

"...ІДОША УГРИ МИМО КІЕВ ГОРОЮ, ЕЖЕ СЯ ЗОВЕТЬ НЫНЕ УГОРСКОЕ..."

НЕСТОР - ЛІТОПІСЕЦЬ.....	87
Петро Толочко. КОЧОВІ НАРОДИ СТЕПІВ і КІЇВСЬКА РУСЬ.....	88
ТРИ БРАТИ - ЗАСНОВНИКИ КІЄВА	88
ПРИТЧА ПРО ОБРІВ.....	89
ПРАВЛІННЯ ОЛЕГА. У РІК 882	90
У РІК 898.....	91
Михаїл Грушевський. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ-РУСІ.....	93
У РІК 996.....	93
У РІК 1015.....	94
УГРИ В КІЄВІ. Фрагмент з Іпатіївського літопису	95
У РІК 1037.....	96
ВИШГОРОДСЬКА ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ	97
Наталя Булаєвська. ПРО ТРЬОХ БРАТІВ УГРИНІВ,	98
ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ НА СЛУЖБІ У СВЯТОГО КНЯЗЯ БОРИСА	98
КОРОТКЕ ЖИТІЕ ПРЕПОДОБНОГО МОЙСЕЯ УТРИНА	101
КІЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ ПАТЕРИК. Казання про те, чому монастир був прозваний Печерським	101
УСПЕНСЬКА КІЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА	104
Ласло Зубанич. КНЯГІНІ КІЇВСЬКОЇ РУСІ В ІСТОРІЇ УГОРЩИНИ	106

Глава 3

КІЙВ. XIII-XVIII ст.

Андрія Медвець Бочкор. УКРАЇНА В XIII-XVIII ст.....	114
Стефан-Арпад Мадяр. УГОРЦІ В КІЄВІ У XIII-XVIII ст.....	114
НАРОД ТА НАЗВА ЙОГО ТЕРИТОРІЇ	115
МАДЯРСЬКІ ГУСАРИ	116
УГОРЦІ В КІЄВІ (за даними Центрального державного історичного архіву України, м. Київ)	117

Глава 4

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА В УГОРЩИНІ

Яків Штернберг. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА В УГОРЩИНІ	119
КОМІТЕТ УГОРСЬКИХ ВИН і ТОКАЙСЬКА РУСЬКА КОЛОНІЯ	120
СЕЧЕНІ ПРО УГОРСЬКЕ ВИНО	120
ІСТОРІЯ ТОКАЙСЬКОГО КРАЮ	121
ІСТОРІЯ ТОКАЙСЬКОГО КРАЮ	123

Глава 5

ФЕРЕНЦ ЛІСТ У КІЄВІ

.....	131
-------	-----

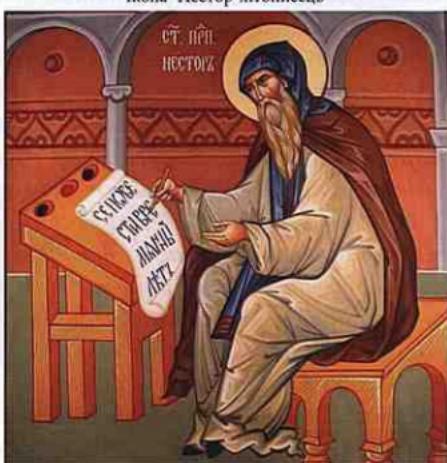
Людмила Вольська. КІЇВ – МІСТО, ЯКЕ НАЗАВЖДИ ЗМІНИЛО ЖИТТЯ ФЕРЕНЦА ЛІСТА.....	132
Глава 6	
1914-1919	147
Марта Фонт, Беата Варга. УКРАЇНА ЗА ЧАСІВ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА РЕВОЛЮЦІЙ	148
Михаїло Грушевський	149
Рейнгард Нахтігаль. ДАРНИЦЬКИЙ ТАБІР ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	152
ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	152
Ієне Мурадин. СКУЛЬПТОР ФЕРДІНАНД ГАЛЛАС	152
Рудольф Гарашин. ЧЕРВОНИ ГУСАРИ	153
Іштван Коложі Гергей. ДЮЛА РЕШНЕР: ЗУСТРІЧ З ГОРЬКИМ	154
Дюла Секей. У ТИМЧАСОВОМУ ТАБОРИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	155
Карой Рекк	155
Лайош Гавро	156
Ірина Клімова	156
Імре Надь	157
Глава 7	
КІЇВ. 1941-1943.	159
Іштван Федор. УГОРСЬКІ АРХЕОЛОГИ У ВОЄННОМУ КІЄВІ	160
ІЗ СПОГАДІВ В. Задорнова	160
ЗГДУЄ Д. Малаков	160
З КНИГИ Ф. Пігідо-Правобережного "ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА"	161
ЗГДУЄ Д. Малаков	162
З КНИГИ Ф. Пігідо-Правобережного "ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА ВІЙНА"	162
Глава 8	
Нандор Феттхі. КІЇВСКИЙ ЩОДЕННИК (3.XII. 1941-19.I.1942).	165
ФОТОГРАФІЇ ТА МАЛЮНКИ КІЕВА ЧАСІВ ОКУПАЦІЇ	
З АРХІВІВ НАНДОРА ФЕТТХІХА І ДМИТРИА МАЛАКОВА	188
Глава 9	
ГОНВЕДИ В КІЄВІ.	193
Дмитро Малаков. ГОНВЕДИ В ОКУПОВАНОМУ КІЄВІ	194
ФУТБОЛ В ОКУПОВАНОМУ КІЄВІ	194
Глава 10	
ПОДОН І "МАЛЕНЬКИЙ РОБОТ" (1941-1955р.).	201
Якоб Ферков. СПОГАДИ – ПРИЗНАННЯ ДВОХ КОЛІШНІХ ЧОНГРАДСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	202
Володимир Галицький. УГОРСЬКА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ В СРСР	202
УГОРСЬКІ ОКУПАЦІЙНІ ВІЙСКА В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ. Архівні документи 1941-1947 рр.	203
Д-р Дьердь Дупка. РІШЕННЯ ПРО АРЕШТИ	205
ЖЕРТВИ ПРИМУСОВОЇ РАДЯНІЗАЦІЇ	206
Жомбор Дьюдр. КІЇВ: ДЕСЯТИСЯЧНА ЖЕРТВА	207
ТАБІР ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ДАРНИЦІ	208
ЗЕЛЕНИЙ ТЕАТР	209
Ефраїм Вольф. ЗУСТРІЧ З УГОРСЬКИМИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ	
НА ТЕРИТОРІЇ ЛУГ'ЯНІВСЬКОЇ В'язниці	210
Геза Пастор. СПОГАДИ ПРО КІЇВСЬКИЙ ТАБІР	210
Рудольф Шомодьварі	211
Розмова Андрея Шпрінгмана з ЕНДРЕ ЧОНКОЮ	212
Аттіла Фогараші. Із спогадів ФЕРЕНЦА КІМЕЛЯ	212
ТАБІР НА БЕРЕЗІ ДНІПРА	213
КІЇВСЬКІ СПОГАДИ	213
Габор Мартитай. АНДРЕ ДЕ СЕКЕЙ, ЯКОГО ЗВАЛИ АНДРАШ СЕКЕЙ:	
ЧЕРЕЗ ТАБІР ДО БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНІ	214
ПОХОВАННЯ В КІЄВІ УГОРСЬКИХ СОЛДАТ І ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	215
ДОЛЯ УГОРСЬКОГО ЕФЕЙТОРА	216
ВІДЛУННЯ ВІЙНИ БІЛЯ АСКОЛЬДОВОЇ МОГИЛИ	217
Дмитро Малаков. ОСОБНИК ПО ВУЛИЦІ АРТЕМА, 46	218
Глава 11	
КІЇВ. 1947 рік. ФОТОГРАФІЇ РОБЕРТА КАПІ.	223
РОБЕРТ КАПА	224
ФРАГМЕНТИ З КНИГИ ДЖОНА СТЕЙНБЕКА "РОСІЙСЬКИЙ ЩОДЕННИК"	
З ФОТОГРАФІЯМИ РОБЕРТА КАПІ	224
УКРАЇНА. Розділ з книги Джона Стейнбека "РОСІЙСЬКИЙ ЩОДЕННИК"	225
Глава 12	
УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ.	231
Ірина Матяш. УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ: від 1918 р. до 1991 р.	232
Д-р Ерно Кешкень. МИ БУЛИ ПЕРШими	241
Глава 13	
РІХТЕР ГЕДЕОН: ПОНД ПІВСТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ ТА КІЄВІ.	277
Глава 14	
УГОРСЬКИЙ ОТР Bank В УКРАЇНІ	285
Глава 15	
АГРОБУДІВЛЬНИЙ АЛЬЯНС "АСТРА" – 20 РОКІВ ПРАЦЮЄ	
НА БЛАГО УКРАЇНСЬКОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	290

Глава 16	
SVH - МИ ІНВЕСТУЄМО В ІСТОРІЮ	297
Глава 17	
MOL - 15 РОКІВ В УКРАЇНІ	301
Глава 18	
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ТЕАТР ОПЕРЕТИ	303
Глава 19	
КИЇВСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ УГОРЦІВ	323
Тібор Вашш... „... РОЗБИЛИ ТАВР НА БЕРЕЗІ ДНІПРА...“	324
Ібоя Рудник. ЯК ПОЧИНАЛОСЯ КИЇВСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ УГОРЦІВ	324
Тібор Вашш	327
Михай Тот	330
Ласло Сопко	331
Степан Віднянський	332
Ласло Єнковський	332
Йосип Сікура	333
Ласло Форивальц	333
Дюла Петнегазі. МОЇ КИЇВСЬКІ ПРИГОДИ	337
Ерика Герцег	338
Йосип Ділунг	339
Ервін Лукач	339
Аттіла Віднянський	339
Глава 20	
КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ	340
НАША ЧІО-ЧІО-САН... Гізелла згадує	341
Марія Кенерьеш. ГІЗЕЛЛА ЦІПОЛА	341
Тіберій Сільвіаш	342
Стефан-Арпад Мадяр. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КОЛІРНОСТЕЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ	344
Янош Віг	346
Адріан Балог	348
Глава 21	
УГОРСЬКИЙ ФУТБОЛ У КІЄВІ	351
БЕРГАЛАН ВЕГ – вихователь талантів	352
ФУТБОЛІСТИ ЗАКАРПАТТЯ У СКЛАДІ КИЇВСЬКОГО "ДИНАМО"	352
Петер Ортутай. ГЕРОЇ "СПАРТАКА" (Новела про футбол)	353
Міхай Коман	354
Йожеф Сабо	357
Глава 22	
ЗАКАРПАТСЬКА КОРІННЯ	361
Микола Біздзяля. НАРОДИЛСЯ В ЗАКАРПАТІ	362
Надія Федосеєва-Єфимищ. СТАРОДАВНІ ШЛЯХИ ФІНО-УТРІВ ЗІ СХОДУ НА ЗАХІД	364
Глава 23	
УГОРЦІ В КІЄВІ. 1970–2018 р.	366
ПІСЛЯМОВА – І ПРО МІНУЛІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ	367

Анонімус. "Ілюстрована хроніка"

Ікона "Нестор-літописець"

**ФОТОГРАФІЇ ТА МАЛЮНКИ КІЄВА
ЧАСІВ ОКУПАЦІЇ
З АРХІВІВ НАНДОРА ФЕТТИХА
ТА ДМИТРИ МАЛАКОВА**

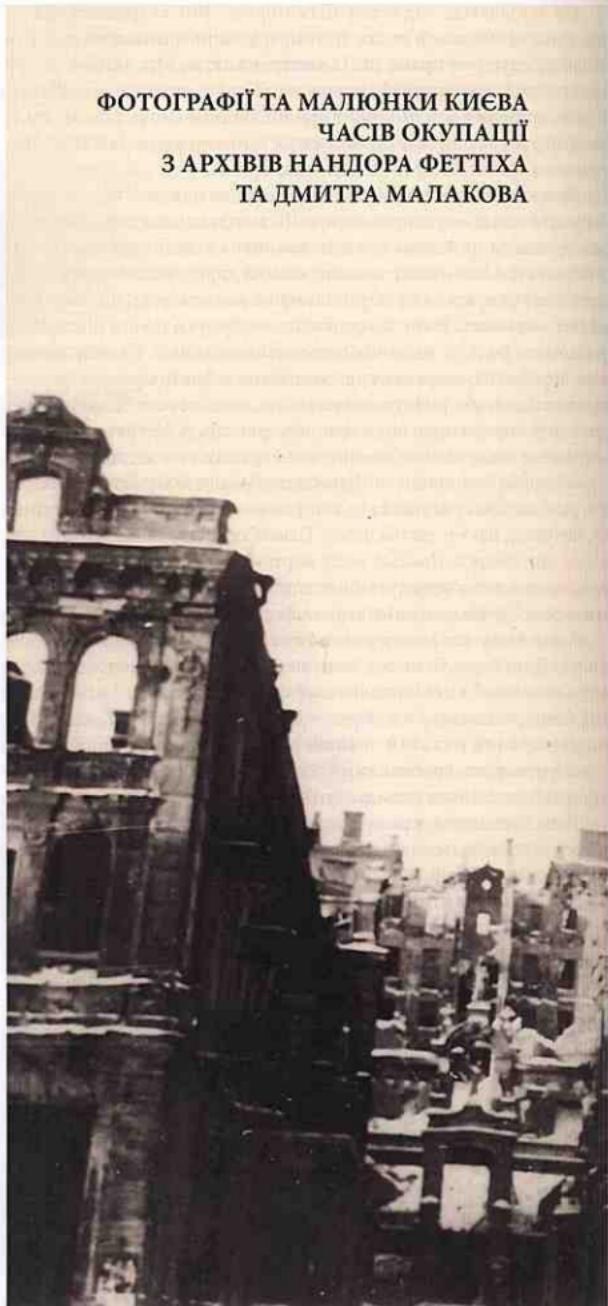

Пауль Розенберг біля руїн
Успенського собору

Делегація вищих німецьких військових
чинів у Софійському соборі

Бруно Кіндл, Хуго Штепле, Дюла Ласло
та Нандор Феттіх. 30 грудня 1941 р.

Німецькі підрозділи біля Куренівського залізничного шляхопроводу. Бересень 1941 р.

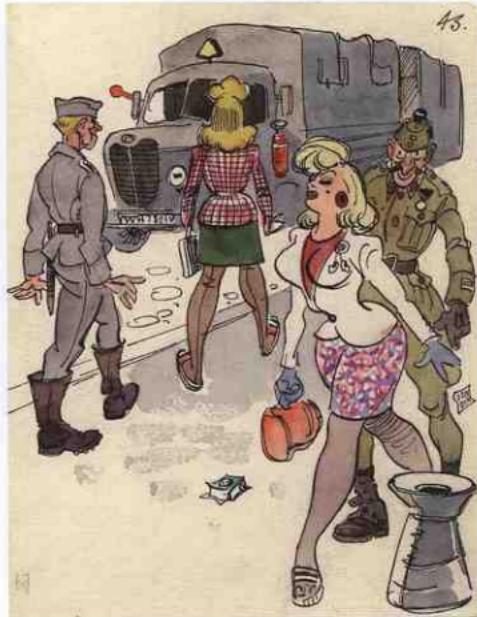

Угорські солдати на будівництві переправи через Дніпро

Д-р фон Франке, політичний керівник наукової групи Генералкомісаріату (мал. Д. Ласло)

Залицяння до київських дівчат (мал. Г. Малакова)

Радянські військовополонені на ремонтних роботах на бульварі Тараса Шевченка. Початок жовтня 1941 р.

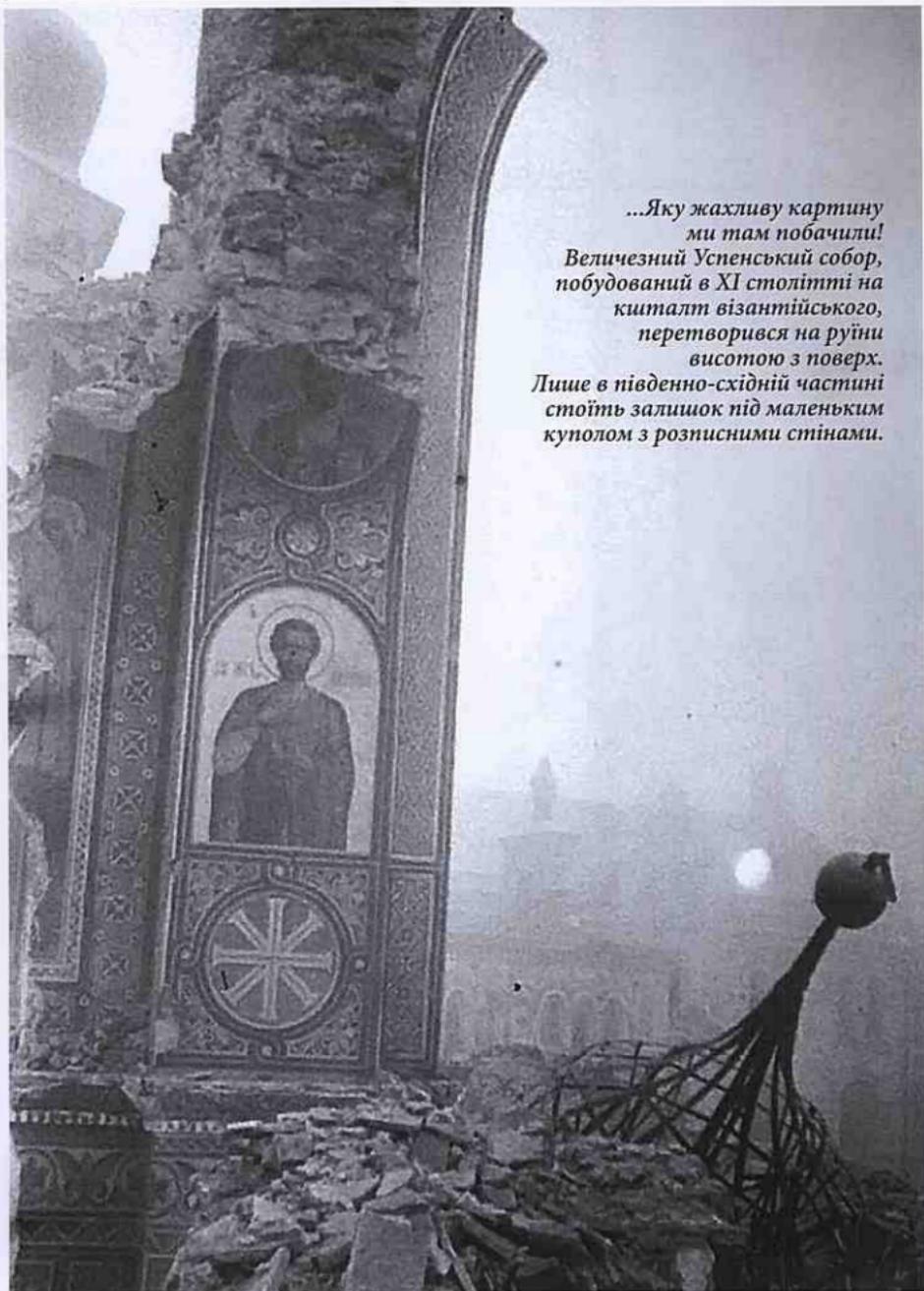
Софійська площа часів окупації

Хлопчик-вантажник з речами німецького офіцера (мал. Г. Малакова)

Німецький солдат та київський хлопчик біля будівлі вокзалу (мал. Г. Малакова)

...Яку жахливу картину
ми там побачили!
Величезний Успенський собор,
побудований в XI столітті на
кшталт візантійського,
перетворився на руїни
висотою з поверх.
Лише в південно-східній частині
стойть залишок під маленьким
куполом з розписними стінами.

*Нація тоді вмирає по-справжньому,
коли забуває своє минуле,
коли двома руками вириває
власне коріння.*

Тібор Фоньоді

Виступ українського хору в окупованому Києві, 1942 р.

ГОНВЕДИ В КИЄВІ

...Кияни легко пізнавали мадярів по інших, ніж у німців, одностроях, інколи вступаючи в контакт – особливо на базарі.

Кінника і гонвед (мал. Г. Малакова)

ФУТБОЛ В ОКУПОВАНОМУ КИЄВІ

...9 серпня 1942 року на полі вихідної "Старт" (у документах значиться як "команда хлібзаводу № 1") у такому складі [2]: Микола Трушевич, Олексій Клименко, Іван Кульченко, Михайло Соргіївський, Микола Коротких, Федір Тютчев, Михайло Путиспіт, Василь Сухарев, Володимир Балакін, Михайло Мельнік, Макар Гончаренко, Павло Комаров, Юрій Чернега, Петро Сотник. Восьмьо з них – динамівці, пророс з кіївського "Локомотива".

Афіша футбольного матчу між командами "Старт" (Київський хлібозавод № 1) та мадярської військової частини

Дмитро Малаков,
член Національної спілки краєзнавців України, лауреат Премії імені Дмитра Яворницького

ГОНВЕДИ В ОКУПОВАНОМУ КИЄВІ

Звичайно, Угорщина упродовж віків так чи інакше, прямо чи посередньо, але постійно нагадувала про себе у нас, в Україні і в Києві хоча б на побутовому рівні: поки були популярні мелодійні танці, у нас танцювали запальний чардаш; вдома і в ресторанах та їdalнях готували і готують смачний гуляш; поки в містах побутували домашні співи, співали давні українські народні пісні з мадярським підтекстом, як-от: "Ой, венгерко, венгерко, венгерко, позич мені люстерько..." або "Як ішов я з Дебрецина додому..." Також здавна популярнішим сортом слив вважалася у нас "угорка", хоча мало хто зінав, що ім'я геройні оперети угорського композитора Імре Кальмана "Сільва" перекладається з угорської як "слива". Інтелігенція знала і твори Ференца Ліста, і Бели Бартока, токайські вина. То було у мирні часи.

Але пізньою осені 1941 року в Києві, в особняку на теперішній вулиці Липській, 4 розташувався штаб угорської Окупаційної групи, і тоді в побут увійшли поняття "мадяри" (а не угорці) та "гонведи" - мадярські вояки. Вони виконували поліційні функції, час від часу виступаючи з Києва на боротьбу з червоними партизанами. Кияни легко пізнавали мадярів по інших, ніж у німців, одностроях, інколи вступаючи в контакти – особливо на базарі. Художник Георгій Малаков – тоді ще підліток – згодом зобразив на папері задерикувато гордовитих вусанів-гонведів, точно передавши і вдачу, і одяг. Особливо впадали в око пілотка з високо піднятою кокардою, характерне взуття та шкіряна куртка з суконними рукавами. Дехто із заповзятливих гонведів часом підторгувавав на кіївських базарах сигаретами "Левенте" чи "Ланцхід" або й гральними картами. Не цуралися й залишня до традиційно вродливих кияночок. Все це є на малюнках Георгія Малакова.

У позаслужовий час гонведи могли розважатися в Угорському солдатському домі Св. Іштвана, влаштованому в колишньому дитячому садочку № 1 заводу "Арсенал" на Аскольдовому провулку, 5. Арсенальці переповідали, що по визволенні Києва з-під окупації довелося кілька разів забілювати розписи на стінах – далеко не дитячого змісту...

Нацистська Німеччина у своїй грабіжницькій політиці щодо окупованої України заличала до співпраці не тільки угорську армію, але також угорських вчених. У грудні 1941 року до Києва прибули відомі мадярські археологи Нандор Феттіх (1890-1971) та Дюло Ласло (1910-1998).

Вони мали завдання від Айнзаштабу Альфреда Розенберга вилучити історичні цінності з Музейного містечка – Києво-Печерського історико-культурного заповідника. На той час Успенський собор лежав у руїнах, висаджений 3 листопада в повітря радянською вибухівкою.

В антикварно-комісійному магазині часів окупації (мал. Г. Малакова)

В музеїчних приміщеннях крізь вибиті шибки гуляя віхола, панували безлад і розгардіяш. Тої зими стояв лютий мороз. Чимало коштовних експонатів уже зникли, особливо – старовинна зброя. Щоправда, скіфське золото встигли евакуювати на схід, звідки воно по війні й повернулося в заповідник.

Н. Феттіх перед війною побував у Києві, мав тут знайомих серед істориків та працівників музеїв. Дехто з них залишився в окупованому Києві. Але якщо до війни контакти з іноземцями могли мати негативні наслідки, хоча й відвувалися на офіційному рівні, то тепер, в окупованому Києві, українські науковці неохоче йшли на співпрацю, здогадуючись про завдання, яке стояло перед їхніми угорськими колегами. Останні, опинившись силово обставин у безвихіді, намагалися будь-як рятувати експонати лаврського заповідника, кинуті напризволяще. Н. Феттіх звертав особливу увагу на ті експонати, що мали відношення до історії Угорщини. Але знов, що все це намагалось вивозиться до Німеччини. Айн-заштаб містився теж в особняку на бульварі Тараса Шевченка, 8. Там мешкали й угорські археологи.

Лише нещодавно було виявлено й видано в Україні "Київський щоденник" Нандора Феттіха в перекладі Стефана-Арпада Мадяра, з передмовами Олександра Федорука та Іштвана Фодора, з коментарями Григорія Поляшка і автора цих рядків. Видання доповнено унікальними світлинами та малюнками Дюли Ласло і Георгія Малакова. "Київський щоденник" написано розумною інтелігентною особою, сповненою національної гордості та інтелектуальної непоступливості німцям, хоч би й старшим за військовим статусом. Книга містить велику кількість інформації як наукового, так і побутового змісту і знайомить з поглядом на окупований Київ та киян з точки зору чужинця – спостережливого і не байдужого. Кияни тоді страшенно бідували, потерпаючи від голоду й холоду.

Останнім часом у соціальні мережі надходять десятки фотографій "fortepan", зроблених у 1941–1943 роках невідомими мадярами в окупованому Києві. На знімках – пам'ятки архітектури української столиці: ансамбль Києво-Печерського заповідника,

Мадярські сигарети "Ланчід"

Значно пізніше, у 1943 році чотирьох з гравців було розстріляно у Сирецькому концтаборі: Кузменка, Клименка, Коротких і Трускевича. Легендарними стали дві останні гри, коли довелося змагатися з німецькими футбольістами із "Флакельфа" – командою військово-повітряних сил "Люфтваффе".

Згодно з радянською пропагандою це була слітта команда "Люфтваффе", що спеціально прилепила на матч з Німеччиною, щоб підкресити дух нацистів своїми перемогами. До цього вона юного разу не програвала на окуповані територіях. В дійсності це була фронтова аматорська команда, в якій виступали як лютники, так і зенітники.

Хлопчик, який торгує мадярськими сигаретами "Левенте" (мал. Г. Малакова)

Афіша футбольного матчу між командами "Старт" (Київський хлібозавод №1) та мадирської військової частини

Першу гру 6 серпня "Флакельф", до складу якої входили найкращі німецькі спортсмени – лютчики, техніки, зенітники – програв з рахунком 1:5. По гарячих слідах 9 серпня відбулася матч-реванш, який німці знову програли – 3:5 (а не 0:6, за радицькою легендой). Оне і було матч пізнього називаний "матчем смерті".

Цим двом матчам передувало че кілька. Так, 7 червня відбувся перший футбольний матч новствореної команди "Старт" хлібозаводу № 1, яка грала з командою збройних сил Німеччини. Матч закінчився за свісток судді, задовго до того, як вийшов його час, з рахунком 4:1 на користь кінн.

17 червня – футбольний матч команди "Старт" з німецьким "PZS". Остання складалася з найкращих спортсменів німецької танкової дивізії. Гра закінчилася з рахунком 6:0 на користь кінн.

19 липня – матч команди "Старт" з командою угорської армії "M.S.C. Wal". Мадири програли з рахунком 5:1.

26 липня в Києві відбулася матч-реванш української команди "Старт" з посильеною командою угорської армії "M.S.C. Wal". Мадири програли з рахунком 3:2.

Футболісти команд "Старт" та "Flakelf" (11 зенітників, - нім.) разом позують після матчу-реваншу. 9 серпня 1942 р.

окремі оригінальні будівлі, пам'ятники, залізничний вокзал, мальовничі панорами Задніпров'я.

Найбільше знімкували вражаючі руїни Хрещатика. Особливу увагу привертає своїм народним колоритом гомінський Євбаз (Єврейський базар), що займав простір теперішньої площі Перемоги (цирк побудовано вже 1960 року). Щоправда, жодного єврея там уже не було: всі вони загинули у Бабиному Яру ще до появи у Києві гонведів.

Влітку 1942 року в окупованому Києві розпочався спортивний сезон. Сформувалося кілька футбольних команд, з яких найуспішнішою та непереможною стала команда "Старт" хлібозаводу №1. Вона складалася переважно з добоєнних гравців київського "Динамо", яким пощастило вирватися з полону. Вони провели 9 матчів, не програвши жодної зустрічі, із загальним рахунком 56:1.

Грали з українською командою "Рух", з командами німецьких та мадярських військових частин. Спортивні зустрічі відбувалися на стадіоні "Зеніт", розташованому і нині на розі вулиць Маршала Рибалка та Шолуденка (тоді, відповідно – Табірної та Керосинної).

Тричі "Старт" грав з мадирами: 21 червня – зі збірною командою мадярського гарнізону (рахунок 6:2), 19 липня – з командою M.S.C. WAL (рахунок 5:1) та 26 липня – матч-реванш з угорською збірною GK. SZERO (рахунок 3:2).

20 серпня 1942 року у наддніпрянському парку біля Угорського солдатського дому святого Іштвана для гонведів відбулася польова відправа з нагоди національного свята Угорщини. Про це свідчить світлина, вміщена в книжці М. Сабо (Szabo) "Kiev", виданій в Будапешті 1943 року.

Влітку того ж 1943 року в Києві перебували рештки угорської 2-ої армії, остаточно розгромленої під Воронежем. У тому поході на схід, розпочатому навесні 1942 року, мадири втратили вбитими, пораненими та полоненими 148 тисяч вояків – три четверти усієї 2-ої армії.

Угорський солдатський клуб
Св. Іштвана. 1942 р.

Польова відправа для угорських вояків на день Св. Іштвана. Київ. 20 серпня 1942 р.

Мадирський молодший сержант – власник "трофейного" фотоальбому. 1942 р.

"Вона і я" – підписав це фото молодий сержант – власник "трофейного" фотоальбому. 1943 р.

Рештки їхньої авіації опинилися частково у Києві, базуючись на військовому летовищі в Борисполі. В тій угорській авіаскарилії далекої розвідки служив дешифратором аерозіомки невідомий нам молодший сержант, 1916 року народження.

Його альбом з фотонімків, зроблених під час перебування на Східному фронті (31 травня 1942 – 6 грудня 1943), зберігається як "трофейний" у Центральному державному архіві військових органів влади і управління України.

З понад 600 фотовідбитків (дещо втрачено), наклеєніх в альбомі, значна кількість зроблена в Києві. Зважаючи на їхню абсолютну унікальність, нами було скопійовано, прокоментовано та видано окремо книжкою 88 сюжетів з альбома. Назву – "Ніби й не було війни..." – запозичено з підпису під одною з київських світлин, де молоді гонведи ніжаться на ласкавому дніпровському пісочку київського пляжу. Більшість світлин присвячено визначним місцям і пам'яткам столиці України, що свідчить про європейську вихованість молодшого сержанта.

Київ. Стадіон "Старт", за часів війни – "Зеніт". Фото Д. Малакова. 2011 р.

16 серпня в Києві відбувся футбольний матч між "Стартом" і "Рухом" (команди з працівників українських органів влади і працівників київських фабрик). Гравці "Старту" переконливо перемогли.

За словами безпосереднього участника матчу Макарія Михайловича Гончаренка (нинішнім 1992 року), після київським футбольістам перед єю не позроявував. Після матчу вони вільно розійшлися по домівках. Через 9 днів після матчу більшість футбольістів "Старту" заарештували за крадіжку хліба з хлібзаводу. Чотирьох із них розстріляли значно пізніше – через саботаж на хлібзаводі, де згадані футбольісти працювали.

2005 року прокуратура міста Гамбурга закрила справу про "матч смерті", яку вела з 1974 року. Між відповідем українців і їхнім розстрілом з'язку там не знайшли.

Джерела:

Газета "Нове українське слово"

Із летописів Акселя Варптаняна в газеті «Спорт-Експрес Футбол»:
Футбол в годы войны. Часть четвертая. Миф о «матче смерти». 02.02.2007
Футбол в годы войны. Часть пятая.
Миф о «матче смерти». 16.02.2007

Німецькі офіцери в перерви футбольного матчу

Афіша футбольного матчу між командами "Старт" (Київський хлібзавод №1) та мадирської військової частини

Гонведі на київському пляжі:
"Ніби й не було війни..." 1943 р.

Київ горить, підпалений німецькими військами при відступі.
Аерознімок з борту мадярського літака. Початок листопада 1943 р.

Гонведі з київськими дівчатах
на пляжі. 1943 р.

Є кадри, що співвідносяться з подіями, про які кияни знали й пам'ятали також. Зберігся спомин – рисунок Георгія Малакова, зроблений 1956 року в автобіографічному альбомі, про те, як влітку 1943 року радянська бомбардувальна авіація, здійснюючи нічні нальоти на Київ, завдала удару по мадярських казармах на Солом'янці. А в альбомі молодшого сержанта є фото будинку на Повітровському шосе, 16 – довоєнного "комскладівського", де мешкали мадярські авіатори, та сцена впорядкування могил загиблих від нічного нальоту там само.

Чимало могил гонведів було на так званому кладовищі герой вермахту №1 – Аскольдовій могилі. На світлині з книги М. Сабо видно дерев'яні хрести з мадярським гербом "Щит Кошута" та німецькою каскою; читаються прізвища: Ференц Кіш, Роберт Феллег, д-р Лайош Цезар.

Київ, Аскольдова могила – кладовище герой вермахту №1. Мадярські могили. 1943 р.

"Мое 27-річчя" - підписав це фото
молодший сержант – власник
"трофейного" фотоальбому. 1943 р.

Так само малюнок Георгія Малакова "Київські дівчата, німецький авіатор та мадярський унтер-офіцер", зроблений за спогадами про окупацію, перетукується зі світлинами з альбому молодшого сержанта, підписанними "Вона і я", "Тоня і Курт", "Шура і Фріц". Останнє фото Києва було зроблено мадярами з борту літака "Хайнкель" He-111 німецького виробництва з угорськими розпізнавальними знаками, який залишив столицю України назавжди: місто

було оповито димами від пожеж, вчинених при відступі підрозділами вермахту на початку листопада 1943 року.

А через рік – 16 серпня 1944-го – через Київ пройшла під конвоєм колона з 36.918 німецьких військовополонених. Були серед них і килині Гонведи. Полонених розподілили на будови України. Отак бригада, сформована з військовополонених мадярів-будівельників, спорудила за проектом українського архітектора Анатолія Доброльського особняк по вулиці Артема (нині – Січових Стрільців), 46 в Києві. Будинок призначався для родини генерала армії Миколи Ватутіна, померлого навесні 1944 року від поранення.

Коли на початку 1990-х років тут робили ремонт, виявили записку угорською мовою: "Київ, 1948, лютого 10. Цей будинок будували 20 чоловік угорських військовополонених, це – їхня чесна праця. Хто знайде цю записку – читаючи, пригадай про роботу рук угорського чоловіка". На звороті – 20 прізвищ і імен, із зазначенням фаху: муляри, теслі, штукатури – від бригадира до кухаря.

Ще до 1951 року, поки в Пушкінському парку діяла виставка зразків трофейного озброєння, можна було побачити у повній викладці мадярського вояка – на манекені. Тепер про це нагадує лише рисунок Георгія Малакова.

Минули роки, поступово загоювалися рані війни і в київських "гастроноемах" знов з'явилася токайські вина та "сало по-угорські". У книгарні "Дружба" кияни купували тисячі гарних книжок та розкішних фотоальбомів, виданих у Будапешті.

Добру славу залишили по собі угорські автобуси "Ікарус". Від Києва до Херсона по Дніпрі курсували трипалубні пасажирські теплоходи, побудовані в Угорщині.

Дядько автора цих рядків, Михайло Федорович Малаков (1907–1993), на початку 1945 року брав участь у боях в Угорщині і в нас досі збереглися привезені ним по війні поштівки з видами міста Сегед. Пам'ятаю їх з дитинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Друг О., Малаков Д. Особнякі Києва. – К.: Кійт, 2004. – С. 154.
2. Малаков Д. Кинни. Війна. Німці. – К.: Амадей, 2010. – С. 107, 109 та ін.
3. Малаков Д. Київ. 1939–1945. – К.: Кійт, 2005. – С. 295.
4. Цикора С. Золота Одиссея. // Ізвестія. – 1970. – 22–23 окт. – С. 4.
5. Феттіх Н. Кийський щоденник (XIII.1941 – 19.I.1942). – К.: Софія - А, 2004. – 168 с.
6. ЦДАВОУ України. – Ф. 3676, оп. 4, од. зб. 104.
7. Малаков Д. Нібі й не було війни... (Київ 1943 року на слітінках угорського вояка). – К.: Грані-Т, 2009.
8. Малаков Д. Кинни. Німці. – К.: Амадей, 2010. – С. 146.
9. Див.: Феттіх Н. Кийський щоденник (XIII.1941 – 19.I.1942). – К.: Софія - А, 2004. – С. 159.
10. Чайковський А. С. Плен. За чуже і свою греки (Военнополоненные и интернированные в Украине 1939–1953 рр.). – К.: Парламентське видавництво, 2002. – С. 13.
11. Друг О., Малаков Д. Особнякі Києва. – К.: Кійт, 2004. – С. 623.
12. Малаков Д. Кинни. Війна. Німці. – К.: Амадей, 2010. – С. 323.

Гонведи у товарному вагоні по дорозі на Східний фронт. 1942 р.

Гонведи в Києві (мал. Г. Малакова)

Хрестатик, 16 серпня 1944 р.
Проходження німецьких та угорських
військовополонених Києвом
під конвоєм військ НКВС

"Парад" військовополонених на вулицях Києва

Генерал М. Ватутін, генерал-лейтенант М. Хрущов розмовляють з угорським військовополоненим. Осінь 1943 р.

Центральний вхід на Лук'янівське кладовище

Габор Маргиттай

АНДРЕ ДЕ СЕКЕЙ, ЯКОГО ЗВАЛИ АНДРАШ СЕКЕЙ: ЧЕРЕЗ ТАБІР ДО БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНІ

...Потім мене відправили до Київського концтабору, який називали "бункерним", тому що він складався не з казарм, а з виритих в землі проходів. Він був дуже близько до Бабиного Яру, де величезну кількість людей було знищено німцями, а потім тут вбивали військовополонених і руські.

На території табору перебувало 18-20 тисяч людей, з яких 85% були німці, решта – угорці, але все начальство складалося з німців, навіть російський начальник був вользьким німцем, начальник табору був колишнім унтер-офіцером СС, нарядчик - СС-зондерфюрера. Мене перевели до угорців. Там мені сказали, що це жахливе місце, це як табір для ув'язнених, німецькі командири витворюють зі своїми людьми те, що кілька років тому витворяли з євреями.

Перша людина, на якого я натрапив, був офіцер для доручень Лайоша Дальнокі Вереша. Його звали Пубі Бодрогі, він був капітаном кінної артилерії, швабом, який лише змінив прізвище на угорський лад і якого ніхто не любив. Він запитав у мене: куди ти ідеш завтра працювати? Я йому відповів: нікуди, угорському офіцеру це не потрібно.

На наступний ранок вони вийшли: німці як годиться пішли на хлібозавод і шоколадну фабрику, а угорці виrushili очіщати крижаний Дніпро. Я нікуди не пішов, залишився гррати в бридж з хворими німецькими офіцерами. Так тривало три дні, поки угорці не побачили, що зі мною все гаразд, і тоді ще десятеро відмовилися працювати.

Тоді з питанням "хто ініціатор" пришов комісар. Мене закинули в штрафну зону, і тут я зустрів едину людину, яка підняла на мене руку за 5 років полону, одного угорського сержанта. І тільки одна людина заступилася за мене; віл пізніше став відомим поетом і письменником – прaporщик Карой Йоббадь.

Я був уже загартованім московським військовополоненим і знов, що тут могло допомогти одне: голодування. Я до сьогоднішнього дня не зрозумію, чому це було так ефективно, бо полонені могли вмирати від голода сотнями, і це не цікавило руських. Але якщо ж хтось оголосував голодування, справу приїжджаючи розслідувати із самої Москви.

Іх мислення було також характерним: виставляти вдвічі більше охорони на вежі у святкові дні, адже згідно комуністичному катехізису в царські часи активізація відбувалася в святкові дні, оскільки еліті було не до цього: вони розважалися на дачах.

Вони розпорядилися, щоб одна російська лікар "погодувала" мене через трубку, але та зажадала письмового наказу, на випадок якщо я задихнуся. Але вони не дали. Потім мене доставили в штаб, де мене брали високопоставлені офіцери, і один з них, лисий чоловік, прокричав мені в обличчя: чому ти оголосив голодування? Це не культурно, ...б, твою маті!

Виявилося, що до них особисто приходив Хрущов, перший секретар ЦК КПУ. Я знав, що росіяни люблять награність, тому сказав: я тут належу не вам, я полонений СС, німці тут головні, тут все як в Дахау. На наступний день прийшла комісія, і через дві години наш начальник уже працював на сусідній шахті, німців змінили, угорців відокремили і до нас приставили чудового російського полковника Романчука.

Він призначив мене командиром угорців. Я йому сказав, що так не можна, адже я офіцер. Але інші обрали мене. Романчук підкреслив, що він в курсі, що нам офіційно не потрібно працювати, але все ж попросив сотню офіцерів на хлібозаводі.

Ми скликали збори офіцерів і вирішили, що кожен день будемо надавати сто чоловік, які будуть отримувати зарплату. У мене ніколи не було стільки грошей, як за часів, коли я був бригадиром на хлібозаводі.

Найголовнішим результатом стало те, що через 5 років я міг повернутися додому, тоді як 80% офіцерів звільнiliся лише в 55-у, ім потрібно було відпрацювати 10 років. Більш того, дуже скоро статус військовополоненого скасували і їх визнали такими самими злочинцями, як і тих, хто підпалював будинки і викрадав худобу. Ім присудили 25 років примусової праці, вирок було скасовано лише в 55-му році, коли Аденауер поїхав до Хрущова і вимолив у нього німецьких військовополонених. Тоді потрібно було відпустити і угорців.

Угорські військовополонені у Києві

Угорські військовополонені після звільнення по дорозі додому

ПОХОВАННЯ В КІЕВІ УГОРСЬКИХ СОЛДАТ І ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

1914. Поховання військовополонених. Ділянка Байкового кладовища.

1916. Братські військові поховання. В районі вул. Збройницької, знесені в 1950-ти.

1916. Братські військові поховання. Дарниця, на місці майбутнього фашистського концтабору. Військовополонені німці, австрійці та угорці. Кілька тис. чоловік.

1916. Дегтярівське кладовище. Дегтяр, закрите в 1947, знесено в 1975, зараз житловий масив.

1941-43. Братські могили при Сирецькому концтаборі. Сирець, район навколо вул. Ак. Грекова в пропиліканковому рові (частину перепоховано на Лук'янівському кладовищі). 25 тис.

1941-43. Дарницький концтабір. На території Дарницького лісу, біля великого табору, 11 чол.

1941-43. Дарницький концтабір. На кладовищі і прилеглих до нього ділянках, 40 тис. чол.

1941-43. Дарницький концтабір. В інших місцях Дарниці й її околиць, 17 тис. чол.

1941-43. Кладовища солдатів і офіцерів вермахту. Пущинський парк, солдати і після чин, з тимчасового господарства в корпусах КПР, кілька тис. чоловік, в 1943-44 перенесено в район Сирецького концтабору.

1941-43. Кладовища солдатів і офіцерів вермахту. Аскольдове могиль, біля церкви із пагорба. Знесено в 1944, зараз паркові тераси і дорога.

Військові поховання

1941-43. Печерська лавра, біля колодязя Антонія і Феодосія.

1941-43. Територія Ботанічного саду.

1941-43. На розі вул. Чапаєва і М. Коцюбинського.

1941-43. Вул. Мельникова.

1941-43. Територія ремонтної бази в Дарниці, 1666 чол.

1941-43. Сквер Дарницького вокзалу, 79 чол.

1941-43. Територія Сільськогосподарської академії в Голосієві.

1941-43. Територія Лук'янівського цивільного кладовища, на 3м праворуч від огорожі, 300 чол., пізніше прокладено вулицю.

1941-43. Поруч з Лук'янівським православним кладовищем, 2 тис. чол.

1941-43. На вул. Пархоменка (Танкове училище), 45 чол., перенесено на Солом'янському кладовищі.

1941-43. Николаївська Борщагівка, 132 чол.

1941-43. Вул. Трутинка, перенесено на Байкове кладовище.

1941-43. Минилівка, кілька чол.

1941-43. Вул. Левівська, 19, кілька десяtek осіб.

1941-43. Труханів остров, кілька десяtek осіб.

1941-43. У парку на вул. Білоцькій, кілька десятик осіб.

1943. Святошинські кладовища. Вул. В. Кільцева.

Якоб Менгерт

ДОЛЯ УГОРСЬКОГО ЕФРЕЙТОРА

...На початку березня я несподівано отримав лист від одного угорця. Він писав мені про публікацію про некроном Києва: <http://boristen70.livejournal.com/24671.html>. Його був - ефрейтор Менгерт Якоб помер в київському полоні в серпні 1945 року. Судячи з документів, Менгерт номер в госпіталі для військовополонених на вул. Мало-Житомирській. Зі спогадів Володимира Заманського: "Після війни наша Михайлівська вулиця перебувала в свіровідому німецькому оточенні. На Мало-Житомирській, там тепер лазні, з одного боку, і на Володимирській гірці з іншого, розташовувалися два табори для військовополонених". Джерело: (<http://www.librus.cc/b/236275/read>).

Акт смерті ефрейтора Якоба Менгера

Відбудова Хрестацького

...в грудні 1947 року згідно з розпорядженням Ради Міністрів СРСР 3944 інтернованих було відправлено в Угорщину. На кінець березня 1948 року близько 115.000 угорських військовополонених залишилося в радянських таборах і в робочих батальйонах. У квітні 1948 року Радою Міністрів СРСР було видано постанову про депатріацію угорських військовополонених, в результаті якої 248922 військовополонених і приблизно 3.229 інтернованих було звільнено з таборів.

У січні 1949-го понад 12 тисяч угорців все ще були військовополоненими в якихось таборах. До цього числа потрапили ті, кого радянська оборона не могла відпустити, хто проходив курс лікування в лікарнях (4.574 особи) і ті, чий справи були вже на стадії розгляду або винесення рішення судом. Угорці, які потрапили в ці категорії, тримали в 62-му Київському таборі, станом на 1948 рік там знаходилося 7.506 угорських військовополонених.

Magyarok a Szovjetunió táboraiban (1944 - 1956) VERITAS Történetkutató Intézet

АКТ

18 Актуация

1945 г.

Мы, нижеподписавшиеся,

составили настоящий акт в том, что сего числа в лагере №

госпиталь № 4561

умер военнопленный Якоб Менгерт

Антон

1916

(фамилия,

национальности

имя, отчество)

года рождения, по

от (диагноз)

Модар

военное звание

Ефрейтор

Придеркулезн

Ефрейтор

легких

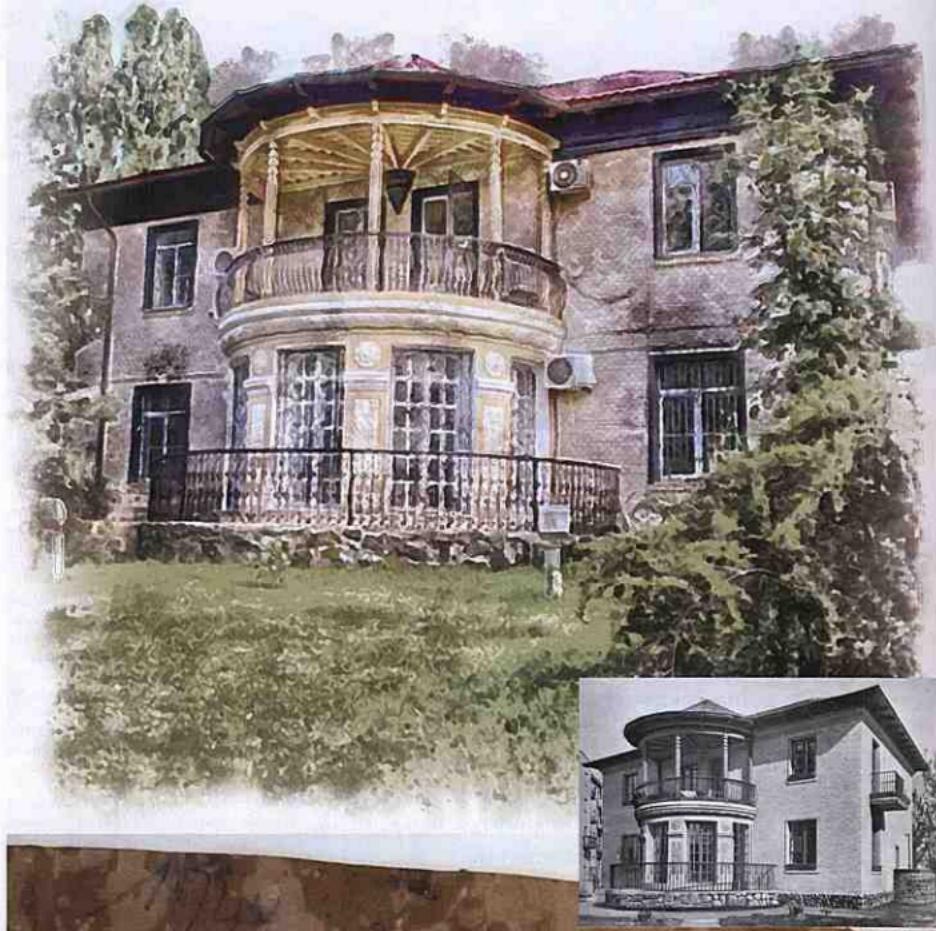
Подписали

(должность, звание)

1. лев. враг Капеллан. Від 1-го до 8-го
2. дежур враг. Капеллан
3. деж. офиц. Ткач

Дмитро Малаков

ОСОБНЯК ПО ВУЛИЦІ АРТЕМА, 46

1880 р. відкрито
в місті Одесі
під підприємством
Федора Ганнібала

У Києві по вул. Артема, 46, в оточенні багатоповерхової забудови стоїть двоповерховий цегляний особняк з напівкруглим еркером і верандою на другому поверсі.

Він побудований після війни за проектом відомого київського архітектора А. В. Добропольського. Виявляється, це невеличке приміщення має цікаву історію.

Унікальний на ті часи міський особняк був призначений для сім'ї генерала Миколи Ватутіна, який звільняв Київ від нацистів і помер тут від ран у 1944-му. Тодішній керівник України Хрущов був близьким другом Ватутіна (у війну – член Військової ради 1-го Українського фронту, яким командував Ватутін).

Сім'я Ватутіна з якихось причин жити в цьому будинку не стала. Можливо тому, що в будинку по Артема № 27, нинішній школі № 138, а тоді – військовому госпіталі, і помер М. Ватутін.

На будинок "поклав око" знаменитий радянський драматург, керівник Спілки радянських письменників України Олександр Корнійчук. У 1949-му він в'їхав сюди разом з дружиною Вандою Василівською і жив до 1957-го, поки отримав нову велику квартиру в престижному урядовому будинку на нинішній Шовковичній, 10.

Потім в особняку був відділ загсу для реєстрації новонароджених. А на початку 90-х будинок став головним офісом Міжнародного фонду "Відродження". Особняк побудовано приблизно на тому місці, де раніше стояла парафіяльна Вознесенська церква (закінчена будівництвом в 1872, на початку ХХ століття була реконструйована, в 1930-і роки знесена). Цегляна арка воріт церковної садиби збереглася до сих пір як вхід на територію особняка.

Споруду зводили угорські військовополонені. В 1999-му під час чергового ремонту будівельники знайшли заховану записку. Виявили замуровану в кладці стіни особливу капсулу. Розкрили і знайшли послання:

Парафіяльна Вознесенська церква 1872 р., знесена у 1930-і роки

Олександр Корнійчук і
Ванда Василівська

Олександр Корнійчук і
Марина Корнійчук.

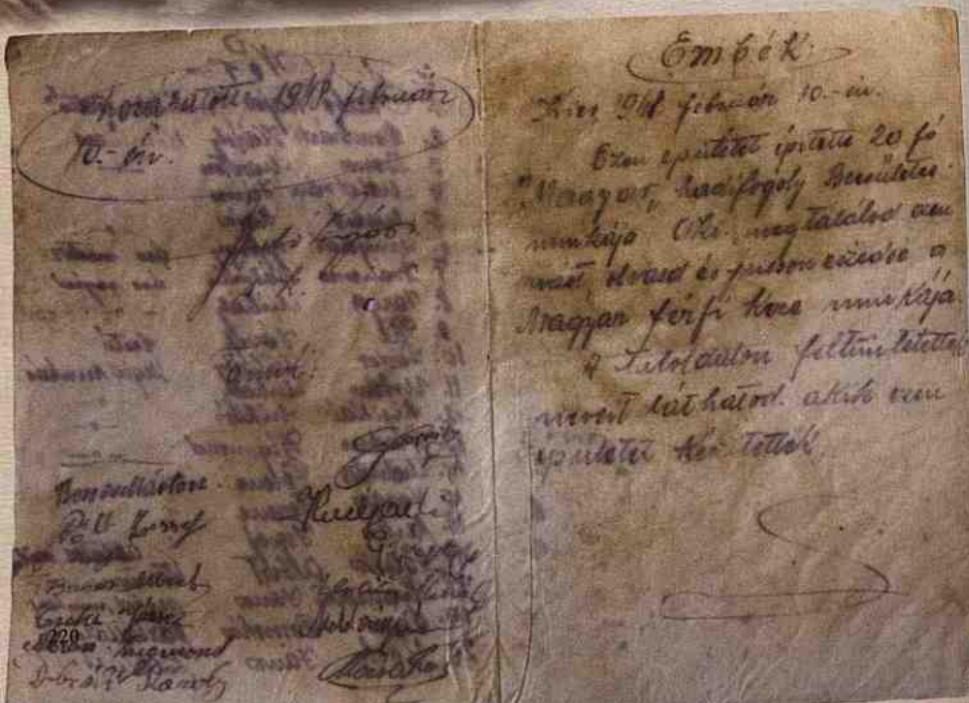

"Пам'ять:

Київ, 1948, 10 лютого.

Цей будинок будували 20 чоловік
угорських військовополонених,
це - їх чесна праця. Хто знайде
цю записку - читаючи, пригадай
про роботу рук угорського чоловіка".

На зворотному боці записки -
прізвища з іменами
і професіями.

Лайош Сабо
 Кароль Домбрайді
 Мартон Боршош
 Янош Молдаван
 Лайош Мано
 Дьюрдь Хуняді
 Калман Іванчич
 Міхай Варга
 Йожеф Пал
 Міхай Фодор
 Міхай Урбан
 Міклош Хіскай
 Жигмонд Абрам
 Ференц Молдаван
 Ференц Ковач
 Йожеф Чікі
 Альберт Бакош
 Янош Прешинські
 Домоконі Деві
 Янош Кох

керівник робіт
 мулляр
 мулляр
 мулляр
 майстер тесля
 помічник теслі
 помічник теслі
 помічник теслі
 маляр
 допоміжний робочий
 допоміжний робочий
 допоміжний робочий
 допоміжний робочий
 допоміжний робочий
 допоміжний робочий
 майстер столляр
 майстер мулляр
 допоміжний робочий
 паркетник
 повар

	Хіскай	№
1.	Dombrády Károly	1.
2.	Borsó Márton	2.
3.	Mihályi János	3.
4.	Lászlórau János	4.
5.	László Lajos	5.
6.	Hunyadi György	6.
7.	Ferenczi Balázs	7.
8.	Varga László	8.
9.	Pál József	9.
10.	Fodor Gyula	10.
11.	Mórocs László	11.
12.	Hískai László	12.
13.	Székely Zsigmond	13.
14.	Urbán Gyula	14.
15.	Kovács Ferenc	15.
16.	Tóth József	16.
17.	Bakoš Albert	17.
18.	Prestrelski János	18.
19.	Cserni Domokos	19.
20.	Koch János	20.